

**PRIRODA JEZIKA I
FILOZOFIJA RODNO
OSJETLJIVOG JEZIKA U
DOMENU DEKONSTRUKCIJE
RODNIH STEREOTIPA**

 HEINRICH BÖLL STIFTUNG
SARAJEVO

Pripremu i izdavanje ove publikacije finansijski je podržala Fondacija Heinrich Böll. Za stavove i mišljenja iznijete u publikaciji odgovorni su sami autori i autorice, a ne Fondacija Heinrich Böll.

**PRIRODA JEZIKA I FILOZOFIJA RODNO OSJETLJIVOG JEZIKA U DOMENU
DEKONSTRUKCIJE RODNIH STEREOTIPA**

Napisao: Nemanja Tubonjić

Sažetak

Cilj teksta je da istraži duboko povezanu vezu između jezika, čovjeka i društva, problematizirajući pitanja o prirodi jezika, njegovoj ulozi kao mostu između ljudske egzistencije i svijeta te kako društveni kontekst oblikuje jezičke obrasce i duhovnu nadgradnju. Rad polazi od razmatranja jezika kao sredstva komunikacije između ljudi, odnosno ključne veze između pojedinca i zajednice. Dalje se istražuje društvena dimenzija jezika, fokusirajući se na rodnu podjelu i kako ona utječe na jezičke obrasce. Ovdje će se govoriti o obliku dogmatskog jezika utemeljenog na rodnim stereotipima i suprotstavljanja rodno osjetljivom jeziku koji se bavi dekonstrukcijom tih stereotipa. Zaključni dio razmatra praktične korake za primjenu rodno osjetljivog jezika, odnosno postavlja pitanje gdje započeti emancipaciju jezika - u akademskoj zajednici, politici, radnom okruženju, medijima ili drugdje. Na tragu tog odgovora zadatak teksta je da svakog građanina poziva na razmišljanje o moćnom uticaju jezika na društvo i promišljanje o njegovoj ulozi u stvaranju bolje budućnosti.

Ključne riječi: rodno osjetljiv jezik, rod, norme, društvo, diskurs

UVOD

Šta je jezik? Da li je jezik samo gomila glasova, znakova, simbola ili je on šira veza između čovjeka kao bića u svijetu i samoga svijeta? Čovjek je praktično biće bačeno u određeno stanje stvari i njegov duh primoran je na istraživanje stvarnosti koja ga okružuje. Ova nužnost sadržana je u osiguravanju njegove egzistencije, a opet pristup svijetu ograničen je historijskim kontekstom u domenu razvijenosti sredstava kojima čovjek pristupa svijetu. Ali, iako je njegovo saznanje svijeta ograničeno historijski, pojedinac je ograničen i na samoga sebe i veoma je teško saznati svijet iz principa vlastite volje. Ono što pojedinca nadopunjuje jeste njegova prirodna društvenost, njegovo egzistiranje u zajednici, a kada umjesto jednog čovjeka imamo gomilu koja nešto istražuje onda unutar njihove grupe imamo široki spektar različitih otkrića. Čovjek komunicira sa drugima i prenosi ono što je o svijetu saznao. U tom smislu u prvom dijelu rada objasnit ćemo na koji način jezik stvara poveznicu između čovjeka i svijeta, tj. između čovjeka i drugog čovjeka sa stavovima o svijetu.

U drugom dijelu rada bavićemo se pitanjem društvene sadržajnosti samoga jezika u domenu društvene podjele u kontekstu rodni normi između muškaraca i žena. Tako ćemo steći veći uvid u prirodu dogmatskog jezika zasnovanom na specifičnom diskursu rodni stereotipa, kao i u antitezu ovoga fenomena – rodno osjetljivog jezika kao kritičkog jezika čiji je zadatak da dekonstruiše mitove koje jezik rodni stereotipa stvara o stvarnosti. Ovdje se otvara pitanje ne samo dekonstrukcije ili kritike jezika, pojmova ili prostih izjava, nego kakve društvene posljedice mogu nastati usljed prihvatanja dogmatskog jezika ili prihvatanja kritičkog jezika koji za cilj ima izmjenu svijesti u cilju postizanja progresivnijih praksi društvene izgradnje. Dogmatski narativi uvijek su narativi koji zahtjevaju da ih se ne preispituje jer je njihov cilj osiguravanje reprodukcije vlastite stvarnosti, reprodukcije privilegija i sile koja garantuje opstanak poretka. Ukoliko kritički narativ ima tendenciju da vrši dekonstrukciju dogmatskog onda ne samo da se ovdje javljaju ideološki sukobi nego dolazi do socijalnih sukoba, a ovo je već jedna faza koja se mora prihvatiti jer za cilj ima konstrukciju budućnosti.

Ostaje nam pitanje još šta da se radi dalje. Na koji način najbolje primjeniti rodno osjetljiv jezik? Da li krenuti prvo od akademske zajednice, političkog diskursa, radnog mjesta, medija ili nečeg potpuno drugog? Ili je možda najbolje ignorisati "nepotrebn formalizam" i prosto prije svega priznati činjenicu da nije važno gdje prvo započeti emancipaciju nego da je najvažnije istu započeti. A kada ovaj proces jednom započne onda jedina prepreka koju on može imati jeste vrijeme i volja onih koji tu emancipaciju vrše.

JEZIK KAO MEDIJUM IZMEĐU BITKA I BIĆA

U svijetu organskog i neorganskog postoje različite kvalitativne razlike. Iako oba dijela zajedničkog bitka čine jednu cjelinu koja funkcioniše prema istim zakonima kretanja, samo ovaj organski dio ima tu mogućnost da razumjeva cjelokupni bitak, da ga prema svojim unutrašnjim kvalitetima prepozna, da bude oblikovano od strane konkretnih materijalnih okolnosti, a i da samo po sebi bude onaj faktor koji će oblikovati bitak dalje kroz zajednički odnos pojedinaca. Ovaj odnos između bića u bitku najbolje se sagledava u njihovoj uzajamnosti koja je predstavljena u njihovoj komunikaciji koja se pretvara u zajedničke prakse. Tako različiti oblici živog svijeta imaju različite oblike međusobne komunikacije, ali čovjek je biće koje se svojim kvalitetima nekako izdvaja van poznatog živog svijeta. Mi se ovdje ne možemo baviti svim pitanjima jezika za sva živa bića, ali osvrst na pitanje uloge jezika u čovjekovoj egzistenciji ujedno je i samoreflektivno pitanje. Osnovno pitanje koje će se ovdje problematizirati jeste da li jezik formira svijest o stvarnosti ili stvarnost određuje svijest koja se pretvara u jezički izričaj?

Čovjek je biće koje se nalazi u svijetu i kome je svijet izvor života istovremeno kao i prijetnja po život. Egzistencija čovjeka zavisi od razumijevanja svijeta i od njegove društvenosti, jer kao biće koje je ograničeno vlastitom tjelesnom organizacijom čovjek je primoran da saraduje sa drugima kako bi dobio kompletniji uvid u stanje stvari. Njegove životne potrebe tjeraju ga da proučava ovo stanje stvari, a njegova društvenost ga primorava da svoje saznanje svijeta kao individua prenosti kolektivu kako bi se izgradile određene prakse koje za cilj imaju poboljšanje egzistencije, kako pojedinca tako i grupe. Sve više usavršavanje njegovih saznavnih procesa kroz usavršavanje načina razumijevanja stvarnosti kroz načine proizvodnje dovelo je do sveopšteg uvezivanja ljudi, a iz ove materijalne nužnosti javila se potreba da ovi pojedinci moraju nešto da saopšte jedni drugima. Jezik je postao izričaj ljudskog razumijevanja određenog stanja, čista refleksija njegovog fragmentiranog i istorijski ograničenog saznanja svijeta. Ali, već ovim aktom javio se drugi problem – da li će u ovom procesu prvobitnog razumijevanja svijeta prevladati ljudski egoizam koji će određeno saznanje svijeta definisati kao apsolutno ili će ovo razumijevanje svijeta ostaviti područje za pitanje da li je ono što razumijevamo kao stanje stvari zapravo cjelina? Time vidimo da je sam proces evolucije svijesti s jedne strane determinisan načinom života, a sa druge strane našim razumijevanjem svijeta i sve kompleksnijim načinima izražavanja našeg unutrašnjeg stanja kao procesa razumijevanja ovog svijeta. Ova kompleksnost koja se javlja u svijesti i kroz jezik ispoljava van daljnji je uslov budućih praksi

koji mijenjaju stanje ljudske egzistencije, usavršavajući je.

Dalje se javlja problematika vještine izražavanja, tj. načina na koji se mogu ispoljiti misli u glavi kroz sam jezik. Argumentovanost vlastitih utisaka o svijetu pretvara se u retoriku, a time jezik postaje i dio same umjetnosti izražavanja. Tako vidimo da se jezik i njegovi elementi ne mogu razumijevati iz nekog apstraktnog prostora, nego se mora sići na polje odnosa jezika, uma i realnog svijeta koji biva predmetom duhovne analize ljudskog društva kao cjeline, a samo značenje jezičkih izraza je izvedeno iz značenja misli (Iliškov, 2010). Ovo nas dovodi na proispitivanje samih jezičkih struktura, a ovo opet ne dolazi samo od sebe nego kao proizvod društvenog kretanja naprijed i u političkom, i u socijalnom, i u kulturološkom pogledu.

Jezik je živ i mijenja se shodno društvenim okolnostima, a ujedno može biti i materijal za izmjenu društvenih okolnosti. Ali, pošto je sam po sebi nosilac informacija o shvatanju svijeta, jezik ima tendenciju da se utemelji u jednoj slici svijeta koja se pretvara u jedan ideološki okvir jedne epohe. Svaka ideologija ima svoju jezičku normativnost, a ovu normativnost možemo sagledati u ideološkom diskursu. Način tumačenja stvarnosti kroz ovu normativnost stvara narativ koji za cilj ima vlastitu ideološku reprodukciju – jezik služi da dočara sliku svijeta koja ni po čemu ne mora biti objektivna. Ovdje ne mora biti riječ o kritici ideologije kao takve, svaki stav o svijetu ideološki je stav. Na tom tragu pitanje koje se nameće je koja ideologija najbolje opisuje stvarnost. Tako ovdje otvaramo pitanje diskursa konzervativnih ideologija u domenu rodno stereotipa koji svojom jezičkom reprodukcijom imaju tendenciju ka reprodukciji nasilja ove ideologije u sferi realnih odnosa.

Fuko (2007) će nas uputiti na to da diskurs nije samo jezičko tumačenje socijalnih odnosa nego je ujedno i sredstvo čime se određen sistem bori kao specifična vrsta moći. Diskurs se ovdje javlja kao jedna vrsta ideološke mašine koja, nužno povezana sa onim subjektima koji proizvode narativ – a to jeste vlast, nužno mora biti isključiva prema drugima, nužno mora ograničavati druge diskurse, a na kraju i mora biti nasilje nad samim bitkom u smislu da se bitku pripíše određena svojstva koja mu ne pripadaju. Jedan diskurs mora nužno braniti svaki drugi, mora ga odstraniti, a tada same metode postaju sistematske. Na taj način zadatak je diskursa da se institucionalizuje, određena ideologija na taj način ne samo da potvrđuje postojanje određenih vladajućih snaga nego ujedno postaje vladajuća snaga koja se reprodukuje generacijski. Uzmimo sada u kontekst obrazovni sistem kao temelj oblikovanja budućih generacija u kontekstu rodno osjetljivog jezika. Unutar obrazovnog sistema koji u sebi nosi repove konzervativnog dijela građanskog društva kapitalističke epohe vidjećete tipične rodne stereotipe o tome kakvu funkciju muškarci i žene imaju i trebaju da imaju u

društvu. Ali, isto tako možemo vidjeti da danas sve više i više prodiru oblici feminističke pedagogije i generalno rodno osjetljivog obrazovanja gdje profesori i profesorice mogu da podstaknu nove generacije na razmišljanje o sadržajima svakodnevnog života. Ovo je već jedan kako filozofski tako i psihološki moment gdje se novim generacijama pozitivno mijenja percepcija o istoriji i budućnosti zajednice kojoj pripadaju, a Nancy Henley (1993) će objasniti da iz ovako raznolikog pogleda na rod proizilazi jedna prednost koja se ne javlja u tipičnoj literaturi standardnog jezika. I kroz reprodukciju ovakvog narativa koji u sebi nema momenat kritičke svijesti vidjećemo upravo ono na šta će nas Fuko (2007) objasniti – ritualizovanje riječi, a koje su same po sebi nosilac značenja iz socijalnog života. Onaj ko vrši obrazovanje, a to jeste država, nosilac je vladajućeg diskursa kao vladajućih misli jedne epohe, a svako otvaranje vrata drugim diskursima značilo bi smrt vladajućeg diskursa, a time i cjelokupnog poretka. Tako da nas i ne treba čuditi zašto određeni slojevi društva prave toliku reakciju protiv tendencije za rodno osjetljivim jezikom koji sam po sebi nužno pokazuje jednake mogućnosti u načinu socijalnog života za oba pola. Ali, ovo nam otvara jedno novo polje filozofije jezika u modernom kontekstu – filozofije rodno osjetljivog jezika.

FILOZOFIJA RODNO OSJETLJIVOG JEZIKA

Kada određeni diskurs nastupi na terenu socijalnih odnosa onda on prožima sve naše živote. Ovaj način života veoma je ograničavajući, on stvara jednu vrstu pritiska koje se najbolje osjete u konkretnih normama koje svi moramo ispunjavati, a kada ovo konkretizujemo na terenu rodni normi onda možemo jasno da vidimo jednu vrstu društvene nepravde koja se istorijski reprodukovala iznova i iznova. Ljudski duh sam po sebi ima tendenciju da se oslobađa vlastitih predrasuda i da zahvata što šire područje svoje progresivne aktivnosti. On ima tendenciju da bude svestran, a opet ograničen je svim onim negativnim elementima vlastitog duha koji proizilaze iz njegovog egoizma. Sa druge strane, konkretnije, nerazvijenost društvene realnosti koja je uslovljena istorijski i koja se najbolje javlja u domenu rodne podjele polova jeste izraz ove unutrašnje borbe ljudskog duha koji teži napretku. Rodne norme oblik su društvenog nasilja nad ljudskim duhom, pa je i njihovo istorijsko propitivanje dovelo do toga da se stvaraju tendencije i narativi kritike koji za cilj imaju odumiranje ovih normi. Iako je emancipacija dovela do progresivnih rezultata u materijalnoj bazi, naravno u dosta ograničenom području, ono polje društvene nadgradnje – svijest – ostalo je velikim dijelom netaknuto. A ne ulaziti u polje svjesnosti o socijalnom bitku znači ostavljati prostor za sve one elemente reakcionarnih ideologija koje za cilj imaju vlastito ostvarenje, a metod tog ostvarenja jeste izmjena novonastalih društvenih odnosa koji

teže napretku. Tako je pitanje rodno osjetljivog jezika veoma aktuelno pitanje i veoma značajno na polju borbe za emancipaciju i očuvanja onog što je do sada izboreno. Naravno, ništa od ovoga nije moguće ukoliko se ne napada čitav sistem građanskog društva kapitalističke epohe u cilju stvaranja novog društva koje će emancipaciju u materijalnoj bazi nužno pratiti i u duhovnoj izgradnji.

Činjenica da se rodni stereotipi reprodukuju u jeziku očita je u svakodnevnom govoru. Vozač, direktor, dekan, inženjer, doktor itd. – svi ovi pojmovi jasno označavaju koji pol se njima treba baviti, iako u stvarnim odnosima na ovim titulama mogu da se nađu muškarci i žene. Pitanje je sljedeće – zašto u domenu jezika kao svijesti o stvarima ne postoji ravnopravnost i koja je to ideološka metafizika koja održava ovakvo stanje stvari? Indikator koji će nam reći da način na koji govorimo otkriva rodne tendencije jeste indikator samosvijesti, a autorica Allyson Jule (2018) nam objašnjava da način na koji reagujemo govori o nama samima – tj. o tome koliko smo rodne tendencije normalizovali, prihvatili i koliko ih nesvjesno reprodukujemo. Tako ćemo ovdje imati i razumijevanje da je rod socijalna kategorija koja nije urođena ljudima. Ukoliko pođemo od toga da biološke različitosti uslovljavaju određenu podjelu rada na datom stepenu razvijenosti proizvodnih sredstava onda društvena nadgradnja prepoznaje ovu podjelu rada kao društveni sistem, normalizuje je u domenu predodžbi svoje epohe, a onda iz sebe same tumači kao normalno stanje stvari. Tako Marx (1970) objašnjava da jezik nije proizvod pojedinaca nego same zajednice, i tu se otvara pitanje o prirodi te zajednice. Ukoliko ograničena razvijenost podjele rada determiniše rodne uloge, utoliko vladajući diskurs iste te epohe, koji u rodnim ulogama prepoznaje privilegovanost za sebe sama, nema tendenciju da izmjenjuje ili usavršava dato stanje. On to stanje racionalizuje kroz stereotipna očekivanja, a dalje kroz odrastanje nameće kako bi očuvao reprodukciju samoga sebe i privilegije onih koji su njegovi ideološki predstavnici. Tako vidimo ovdje ne samo da rodni diskurs reprodukuje jedno socijalno stanje, nego je sam jezik takav da može biti izvor dobra ili sredstvo opresije (Jule, 2018, str. 33).

Reprodukcija se vrši svjesno i nesvjesno – svjesno u procesu obrazovanja kada kroz udžbenike i drugi materijal imamo jasno iscrtane stereotipe, a nesvjesno kada se ovi stereotipi utemelje u svakodnevnom govoru kog nekritički reprodukujemo. Tu vidimo da je jezik kroz istoriju u velikoj mjeri bio determinisan muškim polom, te da upravo zbog toga muški rod u većini slučajeva održava dominantnu ulogu u društvu i jeziku. Kao slikovitu ilustraciju možemo uzeti primjer poput pojma "čovječanstvo" ili "čovjek" pod kojim se podrazumjevaju i muškarci i žene, ali ovaj pojam ipak jeste određen muškim polom (Jule, 2018, str. 36). Na taj način gubi se vidljivost i iskustva ženskog pola, a kroz ovakve jezičke postavke stvara se

svijest o ulozi muškog pola kao vodećeg i ontološki determinirajućeg. Pored toga, otvara se i problematizacija seksističkih postavki unutar jezika koji u opisu samih ljudi determinišu njihovu društvenu funkciju kao predrasudu. To se nerijetko u konzervativnim i dominantno patrijarhalnim društvima može uočiti kroz politički angažman žene koju okružuju pitanja koliko djece ima, da li je brižna majka itd. čime se više naglašava njena pozicija domaćice prije nego liderice. Rodni identitet kao nešto što se nalazi u umu svakog pojedinca može ograničiti mogućnosti samog pojedinca ukoliko se kulturološka matrica reprodukuje tako da strogo definiše šta jedan pojedinac na temelju svoje biologije može raditi u društvenim okvirima, iako je ovo u periodu industrijske proizvodnje i sve većeg razvoja mašina sasvim besmisleno. Tako vidimo da sami mediji oblikuju javnu svijest na način da kroz promociju načina života definišu koje su to prihvatljive norme samoidentifikacija i izražavanja, šta je to što je prihvatljivo u načinu ponašanja za muškarca, a šta za ženu, kao i kakav medijski sadržaj treba da bude usmjeren ka muškarcima i ka ženama (Jule, 2018).

Zanimljiv je fenomen na polju poroda kada jezik tačno izražava sreću zasnovano na rodnim normama – u slučaju muškog djeteta možemo čuti riječi poput "prvo pa muško", a u slučaj ženskog djeteta možemo čuti riječi poput "hajde, neka je živo i zdravo". Sasvim je jasno da u odnosu na muško dijete sam jezik naglašava daleko veću sreću porodice nego što je to slučaj sa ženskim djetetom gdje se čitava sreća porodice može svesti na onaj stav bolje išta nego ništa. Jezik na taj način po svojoj tonalnosti, po načinu formiranja rečenica i stavova, reprodukuje i određuje kako će određene osobe biti tretirane već od rođenja, ne samo u krugu vlastite porodice i očekivanja koja porodica stvara prema toj djeci, nego na nivou čitavog društva. Ovo se jasno odražava na polju socijalne vidljivosti, pa čak i tamo gdje su žene ravnopravno zastupljene sa muškarcima, da li na radnom mjestu ili političkim pozicijama, gubi se njihova vidljivost ukoliko ova ravnopravnost nije na polju jezičke stvarosti (Jule, 2018, str. 97). Ukoliko govorimo o pojmovima poput "radnici" za množinu kojoj pripadaju i radnici i radnice onda nužno isključujemo vidljivost radnica i fokus o njihovim problemima koje imaju na radnom mjestu i kao radnice i kao žene. Ukoliko pređemo na polje konkretnih radnih funkcija i koristimo pojmove poput "vozač", "inženjer", "profesor" itd. podrazumjevajući pod njima i muškarce i žene onda se nužno i tu gubi vidljivost žena u jezičkoj dimenziji jer se ne naglašava važnost drugog pola. Ali zašto ovi stereotipi preživljavaju u domenu jezika? Upravo zbog istoričnosti samog jezika – kroz istoriju žene nisu imale mogućnost da se bave ovim funkcijama i upravo su zbog toga imena ovih funkcija nužno bila determinisana muškim rodom. Ovo nas i ne treba toliko čuditi jer sama ontologija svijeta, zasnovana na religijskim okvirima koje konzervativni duh njeguje,

temelji se na muškom rodu i muškom principu koji je uzorak svih stvari. Sama ontologija religijske dogme nužno nastupa kao ugnjetačka prema ženama, a kroz svoj jezik i pisani sadržaj, tj. kroz svoj diskurs, stvara i održava sliku jedne seksističke stvarnosti smatrajući da je cjelokupni bitak organizovan na tim okvirima. Jule (2018) navodi da je jedan od razloga zašto religiozni ljudi odbacuju femnizam upravo zbog toga jer ga vide kao dio sekularnog pogleda na svijet. Ova seksistička stvarnost čak i sama sebi protivrječi, jer ukoliko rodne norme uče žene da budu povučene i mirne, utoliko iste te rodne norme kritikuju žene zbog "pričljivosti" pripisujući im ovo kao urođenu osobinu njihovog pola. O tome će više pisati Deborah Cameron (2017) koja će postaviti pitanje da li postoji nekakav gen zadužen za "pričljivost" ili "trač"? Poenta koja se ovdje javlja jeste u tome da se rodni stereotipi zapliću o vlastite kontradikcije. Istovremeno, ovakve predrasude koje se kontinuirano ponavljaju kroz govor određuju status i moć polova. Ukoliko se kroz odrastanje muškarcima daje mogućnost otvorenosti, ukoliko se kroz sredstva obrazovanja sadržana u jeziku naglašavaju vodeće sposobnosti kao dominantno muške, utoliko će posljedice za ženski pol biti gore, utoliko će se u samom govoru žena osjetiti nesigurnost, reprodukovati povučенost, a na taj način i izgubiti jednak početni položaj za uspjeh. Na taj način rod pravi uticaj na društvenu stvarnost, prenosi ga na uticaje između polova, pa prema tome i u temeljuje seksistički narativ kao vladajući narativ, a Linda Carli (1990) će objasniti da se nizak status žena u društvu reflektuje kroz njihov jezik koji u sebi sadrži dozu povučенosti. Ako rodno stereotipan jezik ima dovoljnu socijalnu moć onda isto toliku moć može imati rodno osjetljiv jezik kao izvor kritike.

Koja je važnost rodno osjetljivog jezika? Njegova važnost proteže se od filozofskih, socioloških, političkih, ekonomskih, pa sve do individualnih vrijednosti i osjećanja unutar naše zajednice. Rodno osjetljiv jezik antiteza je seksističkom jeziku, kao i svim patrijarhalnim normama koje još možemo pronaći u našim društvima iako su ova društva započela dugogodišnji period društvene emancipacije. Društvo kao što je naše u BiH i dalje je opterećeno rodnim narativima, predrasudama, i zahtjeva veći oblik borbe od pravne borbe. Ukoliko rodno osjetljiv jezik ima tendenciju da naglašava potencijalne i jednakosti u prilikama za ostvarenje ovih potencijala utoliko on širi svijest s jedne strane o problemima, nepravdi i ukorijenjenom ugnjetavanju od strane tradicionalnih normi, utoliko on nudi alternativu koja nije samo formalističkog tipa nego zadire u suštinu odnosa muškaraca i žena. Na taj način upotreba rodno osjetljivog jezika prelazi granice čak i pravno-formalne normativnosti sadržane u rodnoj ravnopravnosti i stvara jednu vrstu esencijalističkog narativa čiji je zadatak da ohrabri široke mase da jednako društveno učesće. Primjer za ovo navodi i Maia Kutateladze (2015) na primjeru rada u kompanijama gdje rodno osjetljivi jezik

pokazuje da osoba ili kompanija poštuje sve zaposlene. Tako rodno osjetljiv jezik sam po sebi nudi i psihološku podršku i stanje uma koje je sposobno gurati naprijed u razbijanje predrasuda, a onim najreakcionarnijim slojevima koji se protive društvenim promjenama može samo naglašavati njihove vlastite zablude. Iz prakse svakodnevnog života gdje su muškarci i žene jednako zastupljeni u društvenom odlučivanju i društvenoj izgradnji vidimo ostvarenje jednakih potencijala, vidimo da se društvo razvija u sasvim jednakoj kvalitativnoj mjeri, a ova tendencija za oslobođenjem od tradicionalizma dovodi do toga da se u društvu stvara sve veća harmonija, mir, napredak i put razvoja ka novim generacijama kao princip odgovornosti generacija koje su danas. Jezik nije tako banalna stvar i vidimo njegovu bitnost u određivanju društvenih praksi, u konstrukciji potencijalnog nasilja koje proizilazi iz predrasuda koje se kroz jezik manifestuju. Iako jezik predstavlja određene prakse nužno formira buduće. U tom smislu Mahmutović (2022) smatra da je potrebna upotreba jezika koja ne implicira samo upotrebu jednog gramatičkog roda kao norme. Pitanje je da li ćemo raditi na tome da formiramo prakse zasnovane na objektivnom saznanju svijeta koje se sagledavaju kroz rodno osjetljiv jezik ili ćemo nastaviti sa reprodukcijom praksi koje su zasnovane na privilegijama patrijarhalnog duha čiji je esencijalizam tlačiteljski duh. Upravo zato se rodno osjetljiv jezik može smatrati i jednom filozofijom jer je i sam po sebi sistem koji preispituje postojanje stanje stvari u pogledu muško-ženskih odnosa. Tako ovdje možemo vidjeti i konkretizovan filozofski duh koji iz domena jednog apstraktnog svijeta prelazi na konkretne društvene odnose i traži praktičnu izmjenu te stvarnosti. Filozofija je u ovom pogledu postala filozofija prakse koja preispituje postojeći poredak i još se jedanput nalazi sa jednim ritualizovanim sistemom socijalnih dogmi koji samo reprodukuje istorijsko nasljeđene privilegije starih društvenih sistema, starih ideoloških sistema, a na kraju i stare svijesti koja je izgubila svaku društvenu progresivnost. Iza svakog odnosa u materijalnoj bazi stoji reflektovana društvena nadgradnja, ali ova nadgradnja ima priliku da izmijeni i samu materijalnu bazu. Zato je rodno osjetljiv jezik pozitivna kategorija i društveno progresivna jer kao duhovna nadgradnja koja proizilazi iz kritičke svijest ima tendenciju da izmijeni i zastarjelu materijalnu bazu.

ZAKLJUČAK

Sveobuhvatnom analizom i pristupom iz različitih uglova jasno se može vidjeti da jezik kao sredstvo komunikacije nije stvar gomile zvukova koji egzistiraju u stvarnosti prosto sami od sebe. Jezik je oblik ljudskog komuniciranja, način prenošenja informacija sa subjekta na subjekta i on unutar sebe reflektuje način ljudske spoznaje svijeta. Ljudska spoznaja svijeta istorijski je uslovljena i ima svoje faze razvoja. Ona ide od nižeg ka višem stepenu zavisno od sredstava kojima se spoznaje, pa na taj način kakva je svijest čovjeka o svijetu takav je i jezik. Skup ideja koje se manifestuju u čovjekovoj glavi kao ideologija, kao određena vrsta slike o svijetu, kao narativ i diskurs, u jeziku se manifestuju kao skup informacija koje i drugi treba da usvoje kako bi se formirale specifične prakse sa ciljevima društvenog razvoja. Pitanje razvoja ovdje jeste pitajne interesa ljudi, pa na taj način diskurs može biti dogmatski ili kritički i on se reflektuje kroz sam jezik kao stav o stvarnosti. Ukoliko podijelimo jezik na dogmatski i kritički u domenu socijalnih odnosa muškaraca i žena onda vidimo dva narativa – jezik tradicionalnih rodnih stereotipa i rodno osjetljivi jezik. Prvi je samo izraz određene ideologije koja je dogmatski ustvrdila šta stvarnost jeste štiteći vlastite privilegije koje ugnjetavanjem dobija, drugi je samo kritički utemeljen u odnosu na prvoga i zahtjeva da se ove predrasude praktično dokažu. Pošto ove predrasude nije moguće praktično dokazati jer proizilaze iz metafizičke svere patrijarhalnog duha, onda ono što ostaje jeste da se ovaj idealizam razbija kako u domenu jezika tako i u domenu konkretnih društvenih odnosa. Primjena rodno osjetljivog jezika nije samo primjena u načinu govora kao odnosa svijesti prema svijetu nego nužno mora biti uvezana sa realnim društvenim praksama koje potvrđuju ovaj jezik. Ovdje mora postojati sinteza između pravne i socijalne borbe, između mijenjanja ljudskih praksi i ljudske svijesti, a na taj način osiguravaju se izborne mjere emancipacije tamo gdje konzervativni duh pokušava da bude najbrutalniji. Iako dozvoljava određene promjene u formi zakona i određenih praksi, konzervativni duh nema tendenciju da mijenja i samu svijest masa jer time bi dekonstruisao samoga sebe. Zato je njegova granica i sam jezik jer kada građansko društvo kapitalističke epohe zapadne u novi talas socijalnih i političkih kriza njegovi najreakcionarniji slojevi imaju ideološki okvir da iskoriste situaciju u svoju korist jer njihov jezik priprema mase na buduće akcije. Zato je rodno osjetljiv jezik sam po sebi revolucionaran jer dekonstruiše čitavu stvarnost u domenu roda. Njegovi rezultati mogu biti jedino društveno progresivni, a borba za njegovu primjenu postaće i već je u velikoj mjeri

postala srž izgradnje pravednijih društvenih odnosa.

LITERATURA:

Carli, L. (1990). Language, Gender and Influence. *Journal of Personality and Social Psychology*. 59, 5. str. 941 - 951.

Cameron, D. (2017). Spol/rod, jezik i novi biologizam, *Jat: časopis studenata kroatistike*. 1, 3, str. 209-235.

Fuko, M. (2007). *Poredak diskursa*. Loznica: Karpos

Henley, M. N. (1993). Psychology of Language and Gender, *Women's Studies Quarterly* 21, str. 227 – 239.

Iliškov, I. (2010). Filozofija jezika – Prilog spoznaji biti jezika, *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis* 4, str. 119-134.

Jule, A. (2018), *Speaking Up: Understanding Language and Gender*. Bristol: Multilingual Matters

Kutateladze, M. (2015). Importance of Gender-Sensitive Language and Some Guidelines for Business Writing, *Journal in Humanities* 4, 1. str. 21 - 24.

Marx, K., Engels, F. i Lenjin, V. I. (1970). *O jeziku*. Beograd: Kultura

Mahmutović, S. (2022). Rodno osjetljiva upotreba jezika u Bosni i Hercegovini, *Lawyer* 56, 108. str. 47-59.

